

SÚVZŤAŽNOSŤ KRAJINY A KULTÚRY V LITERÁRNOM A KULTUROLOGICKOM DISKURZE V4 (editoriál)

Monotematické číslo *Stredoeurópskych pohľadov* s názvom *Súvzťažnosť krajiny a kultúry v literárnom a kulturologickom diskurze V4* vychádza z výskumnej orientácie Ústavu stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF v Nitre sústredenej na interdisciplinárny výskum medzikultúrnej komunikácie na rozličných úrovniach. Nadväzuje pritom na úspešnú činnosť špičkového tímu *Stredoeurópske medziliterárne vzťahy*, ktorý systematicky mapuje priestor strednej Európy ako imaginárneho, resp. duchovného fenoménu. Špičkový tím sa prostredníctvom nových literárnovedných metód zameriava najmä na výskum zložito utvárajúcej kultúrnej pamäti a historickej skúsenosti, ktorá sa odrazila v médiách a v slovesnom umení, t. j. v jazyku, kompozičnej a tematickej štruktúre či pri zachytení prostredia a atmosféry, v poetologických prostriedkoch alebo pri rozvíjaní fabulačného a sujetového plánu. Editori vo svojej výzve vedome nadviazali na tento metodologický rámec, a preto zvolili širšie sémantické rozpätie príspevkov, ktoré reflektujú dve tematické, ale komplementárne prepojené línie.

Prvá je zacielená na súvzťažnosť krajiny a jej kultúrneho priestoru ako intersemiotického faktora. Ten determinuje nielen vzťahy medzi postavami a jednotlivými miestami deja, ale aj celkovú kompozíciu výstavby slovesného textu a jeho „filozofie“. Ide tu o analýzy rôznych materiálnych typov i mentálnych priestorov (otvorený, zatvorený, afirmatívny, kontrastný, konvergentný atď.), ktorým sú explicitne aj implicitne v konkrétnom i fikčnom zobrazení prisudzované určité manifestované „obsahy“ a skryté konotácie. Klasickým príkladom tohto prezentovaného výskumu bez časového i žánrového ohraničenia sú príspevky reflektujúce literárnu reprezentáciu mesta v umeleckom diskurze krajín V4, odraz tohto „toposu“ v rozmanitých lingvistických, ikonických, historických, naratívnych či rétorických konštrukciách, všeobecne v interdisciplinárnej a komparatívnej perspektíve. Tejto línii zodpovedá prvých šesť štúdií. J. Chrobák vo svojom príspevku predkladá možnosť metodologického výskumu spôsobu zobrazovania krajiny, ktorý následne aplikuje pri interpretácii vybraných diel z českej literatúry 19. storočia s cieľom poukázať na typ krajiny i náboženské presvedčenie autora ako dôležité determinanty spôsobu zobrazovania. Z. Vargová svojím interpretačným prienikom do tvorby vybraných autorov 19. storočia upozorňuje na sémantický potenciál cestopisu a na to, ako sa náboženské motívy zobrazujú vo vizuálnom vnímaní konkrétneho mesta. S. Moyšová prostredníctvom interpretačnej sondy vybraného cestopisu prezentuje nielen literárny obraz krajiny, ale aj žáner cestopisu ako prostriedku posilňovania národného povedomia. P. Píšová približuje obraz vybraných slovenských miest (Bratislava, Komárno) v kontexte francúzskych cestopisov 19. storočia. A. Janiec-Nyitrai svojou hĺbkovou interpretačnou sondou zbierky cestopisných esejí poukazuje na kľúčové aspekty a témy súčasného poľského spisovateľa. D. Vančo reflektuje možnosti zobrazovania priestoru prostredníctvom umeleckej literatúry, ktorá sa viaže na svätoplukovskú kultúrnu tradíciu, mýty, legendy a povesti spojené s priestorom Veľkej Moravy a postavou Svätopluka.

S ohľadom na prebiehajúci *Rok kresťanskej kultúry* sa predchádzajúca téza dá konkretizovať i na výskume spirituality a kresťanských motívov, ktoré zásadným spôsobom tiež ovplyvňujú súvzťažnosť kultúrno-historickej tradície a mentálneho „naladenia“ krajiny či konkrétneho, alebo mytologického miesta ako jej určujúceho ideového východiska. Myslí sa tým kolíska antickej (mediteránnej) kultúry a kresťanstva, napr. rekognoskácia cirkevnej vzdelanosti krajín V4 vo vzťahu k rímskej cirkvi ako k jednému inšpiračnému, aj keď dnes v postfaktickej ére niekedy obchádzanému zdroju súčasnej civilizácie. To isté platí aj pre slovensko-českú tematiku zasadenú do slovansko-neslovanského, stredoeurópskeho priestoru poukazujúceho na význam veľkomoravskej tradície, na úlohy mytologickej i reálnej Nitry v upevňovaní národnej identity Čechov a Slovákov. S tým

súvisí aj zachytenie vzťahu veľkomoravských panovníkov, najmä Mojmíra, Svätopluka, Rastislava, k západnému kléru (rímskej cirkvi). Taktiež aj zistenie, ako umelecká literatúra krajín V4 reflektovala tento „neurastenický“ bod spoločných stredoeurópskych dejín – váhanie medzi západným Okcidentom a východným, byzantským Orientom, ktoré poznamenalo napr. zložité osudy Cyrila a Metoda a ich nasledovníkov. S uvedeným zacielením korešpondujú ďalšie štúdie. A. Barnés reflektuje nový humanizmus ako smer v literárnej vede, aby na pozadí nastoleného vzťahu technológií a humanizmu zdôraznil možnosti i poslanie literatúry a literárnej vedy pri sprostredkovaní kultúrnych, etických i ďalších hodnôt, dôležitých z hľadiska pochopenia ľudskej existencie i spoločenskej zodpovednosti jednotlivca v súčasnosti. Autorky P. Kaizerová, S. Lauková a M. Taneski upozorňujú na mariánsky kult ako významný náboženský i kultúrny aspekt tvorby osvieteniského spisovateľa a rímskokatolíckeho kňaza Juraja Fándlyho. M. Bátorová v kontexte svojho porovnania tvorby Franza Kafku s dielami ďalších autorov literárnej moderny reflektuje vzťah F. Kafku k náboženstvu a kresťanstvu cez optiku existenciálnych otázok, teda kresťanské motívy slúžia autorovi na zobrazenie ľudskej izolácie, vnútornej viny i pocitu beznádeje. M. Kučerková sa venuje itineráru nielen ako žánru dôležitému z hľadiska poznania svätých miest, chrámov, relikvií, subjektívnych duchovných zážitkov autora, ale aj žánru slúžiacemu v kontexte doby na posilňovanie osobnej viery a rozvoja náboženskej kultúry. Štúdia J. Gallika a M. Adamickej poukazuje na rôzne interpretácie postavy Judáša cez prozaickú tvorbu autorov, ktorí svojím obrazom problematizujú jednoznačné vnímanie tejto biblickej postavy ako symbolu zla a zrad.

Rubrika *Rozhlady* prináša reflexiu kľúčových autorských osobností, ktorí prispeli/priespievajú nielen k rozvoju stredoeurópskej literárnej kultúry, ale pozitívne ovplyvnili/ovplyvňujú aj jej reflexiu v akademickej sfére. T. Žilka pri príležitosti 90. narodenín Rudolfa Dobiáša, významného slovenského prozaika, dramatika, esejistu, literárneho kritika, využívajúceho biblické motívy a symboly, zhodnocuje jeho tvorivú cestu i vo vzťahu k osobným životným peripetiám. V. Andreanská reflektuje literárny prínos a oddanosť slovenskej literatúre a kultúre Petra Andrušku, spisovateľa, literárneho kritika, vysokoškolského učiteľa, ktorého diela ponúkajú duchovné a filozofické reflexie podnecujúce k zamysleniu sa nad zmyslom života a otázkami ľudskej existencie. R. Antalová upozorňuje na organizovanú medzinárodnú konferenciu ako spôsob ocenenia významného kultúrneho a literárneho dedičstva Milana Kunderu, autora, ktorý zásadným spôsobom ovplyvnil vnímanie stredoeurópskej kultúry, dejín i identity.

Predkladané číslo je obohatené aj o tri recenzie, ktorých autori – M. Zelenka, M. Adamická, K. Klamárová – reflektujú rozvoj knižnej kultúry prostredníctvom knižných titulov, ktoré nastoľujú zaujímavé a z hľadiska stredoeurópskeho regiónu i podnetné témy (globalizácia v literatúre, pamäť a literatúra, rodová identita a problém inakosti).

Miloš Zelenka – Zuzana Vargová – Monika Adamická